

TKO JE UBIO VOJVODU ERIKA?

Nenad LABUS
Konzervatorski odjel Rijeka

UDK 949.75:944"791/812" Trsat
Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 31. XII. 1999.

Vijesti iz franačkih ljetopisa i one iz Einhardovog "Života Karla Velikog", koje govore o pogibiji furlanskog makrgrofa Erika pokraj Tarsatike, povijesna je literatura rabila tako da ih je ugrađivala u teze koje je unaprijed zamislila. Tako su "stanovnici Tarsatike", za koje franački izvori kažu da su Erikovi ubojice, ovisno o autoru i njegovom pogledu na taj period, "postajali" hrvatski, franački ili bizantski podanici. Ovaj rad argumentira neodrživost navedenih teza i priklanja se onome što franački izvori doista i govore: Erikova smrt povezana je sa smrću bavarskog prefekta Gerolda i oba su stradala od avarske ruke zbog odlaska u rat koji su Avari na taj način htjeli spriječiti.

Uvod

Za lokalnu povijest ovaj je događaj značajan stoga što se tada posljednji put spominje Trsatika (*Tarsatica*), grad koji je postojao prije Rijeke na mjestu današnjeg Starog grada. Značajan je i inače za hrvatsku povijest; mnogi autori donose ovu vijest, ali je svi zbog nečega propuštaju dublje analizirati; svaki od autora polazi od teze koju temelji i na ovoj vijesti, pa tako kod raznih autora (koji put istih s jednakom uvjerenošću) nalazimo i teze da je Trsatika u času Erikove pogibije bila hrvatska granična utvrda i bizantski grad i franački grad.

Čini nam se da bi pažljiviji pokušaj analize izvora mogao baciti nešto svjetla na period od oko 791. do oko 812. godine i na vjerodostojnije okolnosti pogibije nesretnoga Erika.

Izvori

Samom događaju suvremeni su zapravo, osim raznih franačkih ljetopisa, od kojih je najvažniji onaj nazvan "*Einhardovi Anali franačkog kraljevstva*", još i Einhardov "*Život Karla Velikoga*" te pjesma koju je oko 800. povodom Erikove pogibije napisao akvilejski patrijarh Paulin.

Einhard je bio prijatelj, tajnik i najvažniji savjetnik Karla Velikoga, čovjek kome je ovaj povjeravao diplomatske misije, službeni kraljev životopisac i pisac anala kraljevstva. Osim toga, riječ je o jednoj od najobrazovanijih i najumnijih osoba onoga doba. S druge strane, on je osobno poznao i cijenio vojvodu Erika, kao i Gerolda. Einhardovu svjedočenju stoga valja pokloniti najveću pozornost, ponajprije zato što je okolnosti njihove pogibije poznao tako reći iz prve ruke - ako itko, onda je upravo on čuo od očevidaca što se sve i kako se dogodilo.

Vijesti koje nam donosi Einhard glase ovako:

Vita Caroli Magni, Cap. XIII. (prema EINHARD 1992:72):

*Duo tantum ex proceribus Francorum eo bello perierunt: Ericus dux Foroiulanus in Liburnia iuxta Tharsaticam maritimam civitatem insidiis oppidanorum interceptus, et Geroldus Baioariae praefectus in Pannonia cum contra Hunos¹ proeliaturus aciem strueret, incertum a quo, cum duobus tantum, qui eum obequitantem ac singulos hortantem comitabantur, interfectus est.*²

Annales Regni Francorum, MGH I, 186 (isto i RAČKI 1877:300, MARGETIĆ 1990:22):

799. (...) *Eodem anno gens Avarum a fide quam promiserat, defecit, et Ericus dux Foroiulensis post tot prospere gestas res iuxta Tharsaticam Liburniae civitatem insidiis oppidanorum oppressus est, et Geroldus comes Baioariae praefectus, commisso contra Avars proelio cecidit.*³

Einhardi annales, MGH I:187; Einhardi Fuldensis annales, MGH I:352 (isto i RAČKI 1877:300):

(799.) *(Karolus rex) cum toto exercitu suo ad Paderbrunnon accessit ... Accepit etiam tristem nuntium de Geroldi et Eriki interitu, quorum alter, Geroldus videlicet Baioariae praefectus, commisso cum Hunis proelio cecidit, alter vero, id est Ericus, post multa proelia et insignes victorias apud Tharsaticam Liburniae civitatem insidiis oppidanorum interceptus atque interfectus est.*⁴

¹ Izvornik Avare najčešće naziva Hunima. U *Ann. Fuld.* 799: *cum Hunis dimicans*.

² "U tom ratu poginula su samo dvojica franačkih prvaka: Erik, vojvoda furlanski, koji je u Liburniji, blizu primorskog grada Tarsatike, pao u zasjedu građana, te Gerold, zapovjednik Bavorske, koji je ubijen u Panoniji, od nepoznatog ubojice, kad je postavljao bojni red za bitku protiv Huna, zajedno s dvojicom koji su mu bili jedina pratnja dok je jašući uokolo sokolio vojnike." Prijevod je Zvezdane Sikirić (str. 73), jedino sam "Trsat" promijenio u "Tarsatika".

³ 799. Te je godine narod Avara odstupio od vjernosti koju je obećao, a Erik, vojvoda furlanski, (...) ubijen je kod Tarsatike, liburnijskog grada zasjedom stanovnika, a vojvoda Gerold, prefekt Bavorske, (...) ubijen je u bitci protiv Avara.

⁴ 799. (Kralj Karlo) sa svom svojom vojskom dođe u Paderborn ... Primi tužnu vijest o Geroldovoj i Erikovoj smrti, od kojih je prvi, upravo Gerold, prefekt Bavorske, pao u boju što ga je zametnuo s Hunima, drugog pak, to jest Erika, nakon mnogih bitaka i znamenitih pobjeda uhvatili su u zasjedu i ubili građani Tarsatike, grada u Liburniji.

Činjenice koje nam donose izvori dadu se sumirati ovako:

799. godine franački vojskovođe Erik i Gerold poginuli su u ratu s Avarima (Einhard to kaže izričito!);

furlanski vojvoda Erik ubijen je *blizu (iuxta, apud) Tarsatike*.

Tarsatika je grad (civitas) u primorju (maritima) odnosno grad u Liburniji;

Erika su ubili *građani (oppidani) Tarsatike*;

ubijen je iz *zasjede* odnosno *na prijevaru (insidiis)*, ubijen je sam, jer se nitko drugi ne spominje;

Gerold je ubijen, s još dvojicom pratilaca, u *Panoniji* dok je nadgledao razmještaj vojske;

ili: ubijen je u boju s *Avarima*.

Ove nam vijesti donose još jedan vrlo čvrst argument da je riječ o Tarsatici smještenoj dolje uz morsku obalu, a ne na Trsatu. Naime, i Einhard i ljetopisac govore o "*civitas*" a stanovnike nazivaju "*oppidani*", što nikako ne bi moglo biti da je riječ o Trsatu, jer bi se tada moglo reći samo "*castrum*". Prigovor da se franački izvori pridržavaju starog stanja, pa da po inerciji rabe "*civitas*", ne može stajati barem u slučaju Einharda jer je on morao i te kako dobro znati je li riječ o gradu ili kaštelu.⁵

Što manjka u vijestima?

Prvo, izvori uopće ne spominju političku (državnu) pripadnost Tarsatike, već je karakteriziraju kao primorski grad (*maritima civitas*), te kao grad u Liburniji,⁶ a ne kao franački, bizantski ili hrvatski grad. U tom smislu otvorene su sve opcije.

Drugo, ne spominju nikakav razlog ili povod tom ubojstvu.

Na koncu, na ove događaje, uključujući i vijest o razaranju grada iz odmazde (ukoliko je istinita), izostaje bilo kakva reakcija susjeda. Da je Tarsatika pripadala nekom od njih, trebalo bi očekivati barem trag reakcije. Ali nje nije bilo: Erik je ubijen, krivci su imenovani i gotovo ... sve završava na tome! Osim što manjka bilo kakva vijest o kažnjavanju krivaca, i u političkom smislu ovaj je događaj sasvim neiskorišten. U vremenu što slijedi imamo posvemašnju šutnju umjesto da se, sve dok to ima smisla, svaki krivi potez političkog suparnika iskoristi. Da su slučajno bizantski podanici skrivili Erikovu smrt, bizantski bi carevi⁷ to trebali čuti ne jedanput! Da su to bili podanici hrvatskih banova, imalo bi se o čemu raspravljati još 815. u Paderbornu⁸ ili 818. u Herstattu.⁹

⁵ Slično razmišlja i MARGETIĆ, 1994:32. Na Margetićevu tezu (1990:32) da "*na temelju naziva Tarsatica koji upotrebljava suvremeni kroničar treba smatrati da je tada postojala rimska Tarsatica, utvrda na ušću Rječine, a tek da je kasnije nastala utvrda Trsat na uzvišenju*" GOLDSTEIN, (199:143, bilj. 19) neopravdano prigovara "*međutim, franački kroničari toga vremena skloni su uporabi antičkih, zastarjelih imena pri opisu suvremene situacije*".

⁶ Povijesna toponimija svakako je jedno od najvažnijih pitanja naše znanosti. Bila je to na samim počecima, kad Lučić piše svoju *De regno...* ne bi li objasnio tko je na što mislio kad je spominjao naše krajeve, jednako kao i danas, kad M. Suić tom pitanju posvećuje neke od svojih najvažnijih radova.

⁷ Već za 802. godinu Einhardovi Anali imaju "*Herena imperatrix de Constatinopoli misit legatum, nomine Leonem, spatharium, propter pacem confirmandam inter Francos et Graecos; et imperator vicissim propter*

Patrijarh Paulin¹⁰ također je osobno znao Erika (i Einharda, uostalom) jer je neko vrijeme proveo na dvoru Karla Velikoga. S druge strane, Paulin je poznao naše krajeve i Kvarner. Znao je kako izgleda, što ovdje raste, kao što se vidi iz same pjesme.

Pjesma¹¹ posvećena Erikovoj pogibiji izvor je sasvim druge vrste od onih prije navedenih. Treba imati na umu, kad se prosuđuje, da je autoru poetska slika možda važnija od bukvalne činjenice, a ne treba zanemariti ni zahtjeve metrike. Stihovi koji nas zanimaju glase:

Rački 1877:302-303:

.....

*Liburnum*¹² *litus quo redundant maria*
Mons inimice Laurentus qui diceris,
Vos super unquam imber, ros, nec pluvia,
Descendant, flores nec tellus purpureos
Germinet, humus nec fructus triticeos!

Ulmus nec vitem geminato pampino
Sustentet, uva nec in ramis pendeat,
Frondeat ficus sicco super stipite,
Ferat nec rubus mala granis punica,
Promat hirsutus nec globus castaneas!

Ubi cecidet vir fortis in proelio
Clypeo fracto, cruentata rumphea;
Lanceae summo retunso nam iaculo,
Sagittis fossum fundis saxa fortia
Corpus iniecta contrivisse dicitur ...

Riječi ovdje pogibe ("*ubi cecidet*") odnose se na tekst što im prethodi, pa i na Liburnsku obalu ("*Liburnum litus*") barem jednako, ako ne i više nego li na Lovornu goru ("*Mons Laurentus*"). Nije jasno zašto većina autora smatra da je Lovorna gora upravo ona

ipsum, absoluto illo, misit Jesse episcopum Ambianensem, et Helmgaudum comitem Constatinoplim, ut pacem cum ea statuerent." Da je bilo spora oko sudbine Tarsatike i Liburnije, izvjesno bi već tada bilo spomenuto.

⁸ Up. LUČIĆ, I., op. cit. str. 326-327.

⁹ ISTO, str. 330-331.

¹⁰ "Paulin (Paulinus) iz Akvileje, pre 750-802. g., iz Gornje Italije. Bio je 776. pozvan na dvor Karla Velikog kao učitelj, Alkuinov prijatelj. 787. godine patrijarh u Akvileji, napisao je za markgrofa Eriha Furlanskog delo s naslovom *Liber exhortationis*, zatim apologetičke spise protiv adopcijanizma (*Sacrotyllabus contra Elipandum, Contra Felicem Urgellitanum libri III*), kao i pesme i pisma." cf. BUHVALD-HOLVEG-PRINC, 1984:351.

¹¹ *Versus Paulini de Henrico duce*, MG, *Poet lat. med. aevi* I 131-133. Objavljena je dijelom u RAČKI, 1877:301-302, pa u Kandlerovom časopisu "*L'Istria*", br. 32 od 7. 8. 1852. godine, te u TOMSSICH, 1886:32.

¹² Vrijedi spomena da u izvorniku po kome je priredeno izdanje koje prenosi RAČKI, (1877:301), stoji zapravo "*Libicum litus*" (libijska obala), te da to priređivač ispravlja u "*Liburnum*" jer da je Erik ubijen u Liburniji (*Liburno in litore Hericus occiderat*).

čvrsta odrednica koja kaže gdje se to zbilo kad je u biti taj izraz jednako neodređen koliko i Liburnska obala!

Sljedećih devet stihova sadrže kletve koje trebaju pasti na ovaj kraj zbog smrti Erikove, a prva je neprijateljstvo ("*inimice*") kojim pjesnik "časti" Lovornu goru.

Iako Benussi¹³ identificira Mons Laurentus kao ruševine Knez-grada,¹⁴ ovdje bismo radije podržali tezu da Paulin doista poznaje Kvarner i mjesne prilike, pa baš stoga rabi Mons Laurentus kao prikladnu asocijaciju na Učku (zbog Lovrana?).¹⁵ Nema, naime, na Kvarneru ničeg što bi se dalo zvati "*mons*" i što "*qui disceris*" osim Učke.

Kad Paulin ne bi bio jedini koji spominje Mons Laurentus i da nam je ovu vijest ostavio u pismu ili kakvu dokumentu umjesto u pjesmi, tada bismo se bez premišljanja priklonili tezi da on doista točnije poznaje mjesto Erikove pogibije od Einharda. Ovako, ostajemo pri pomisli da je na djelu *licentia poetica*, pa je Lovorna gora, koja se ovdje spušta u more, toponim koji naprosto označava Učku, te da ga je Paulin čak skovao *ad hoc*.

Kad završi proklinjanje, počinje opis pogibije:

Clypeo fracto, cruentata rumphea;
Lanceae summo retunso nam iaculo,
Sagittis fossum fundis saxa fortia
Corpus iniecta contrivisse dicitur ...

Ovo je zapravo niz pjesničkih slika koje svoje korijene vuku iz pjesništva, a ne iz realna događaja: slomljen štit, okrvavljena '*rumphea*',¹⁶ koplje otupljena vrha, strelice i kamenje bačeno u jamu (klanac) ... sve su to izrazi općeniti, mogli bi opisati tolike bitke. I, na koncu, 'priča se, kažu' (*dicitur*)! Dakle, ne samo općenito, već i iz druge ruke! Po Paulinu, moglo je i ne biti tako - jer su pričali drugačije.¹⁷

¹³ BENUSSI, 1921:171, bilj. 84: "*Questo monte oggi e' chiamato dagli Slavi Knes-grad, ossia castello del principe, ove esistono ancora tuttodì le rovine di antichissimo castello*".

¹⁴ Ostavimo li po strani pitanje što bi Ericova vojska radila tako daleko puta kojim ide od Tergestuma preko Senie za Sisciu (osim, naravno, pretpostavke da dolazi preko Učke iz Istre, kako recimo misli Vj. KLAJČ, što pak otvara neka nova pitanja), ostaje da se zdravorazumski zapitamo: zar je Tarsačanima Erikova vojska, koju mogu tek nazrijeti preko zaljeva noću dok gore vatre, zbilja toliko smetala, da im nije bilo teško zaputiti se tridesetak kilometara daleko i ubiti Erika?

¹⁵ Lovran se prvi puta spominje tek kod Ravenatskog Anonima (usp. KRIŽMAN, 1997:365) u VI. stoljeću, no arheološki nalazi sugeriraju i njegovo postojanje u antici.

¹⁶ Što god bila, jer nisam našao prijevoda.

¹⁷ Samo uzgred, teško je i zamisliti sliku koju nam nude pristalice takva opisa Erikove smrti, tj. da su, eto, s Trsata zasuli franačku vojsku strelicama i kamenjem. Kad čovjek stane na Školjić (kuda je valjda vodila cesta za *Seniu*) i pogleda gore na Trsat, tada mu je jasno da se odonuda kamenom ili strijelom ne da pogoditi ni najveće slonove, kamoli jahača.

Ukratko, sv. Paulina, suvremenika Erikovog i Einhardovog, možemo imati za svjedoka koji potvrđuje Einhardove navode. Nažalost, on sam nema nam ništa više reći od onoga što ne bismo već znali od Einharda.¹⁸

Vijest o Erikovoj pogibiji u literaturi

Prvi autor koji nije suvremenik ovih događaja, a rabi Einhardove Anale i Karlov životopis je saksonski pjesnik, koji u drugoj polovici IX. stoljeća piše anale o Karlovim poduhvatima te veli:

*Italici vero fuerat dux limitis alter,
nomen habens Erichus, qui post bene plurima gesta
praelia,¹⁹ post crebro sumptos ex hoste triumphos,
oppugnare Liburnorum contenderat urbem
Tharsaticam, civesque loci quem robore semper
invictum novere, dolis ac fraude necarunt.²⁰*

Već stoljeće-dva kasnije ove relativno šture vijesti suvremenika prolaze kroz veću ili manju literarnu obradu, tako da kod nekih autora (recimo Zandonatia,²¹ Dümmlera,²² Büdingera²³) dobivaju puno novih detalja i postaju upravo fantastične konstrukcije (G. Palladio²⁴), na razlaganju kojih se nema smisla previše zaustavljati.

¹⁸ Lijepo je što već i RAČKI ima određeni odmak kad veli: "*Paulini in Erichum encomiis, si e licentia poetica restringenda non sunt,...*" (1877:302).

¹⁹ Up. Einhardi *Fuldensis annales*, MGH I:352 "*post multa proelia et insignes victorias*"

²⁰ Cit. Prema RAČKI, 1877:301.

²¹ ZANDONATI, *Storia del Patriarcato di Aquileia*, 1849. "Dok se vojvoda Erik borio s pobunjenim življem Liburnije, doveden je prijetvorno na Trsat, gdje bude zasut kišom kamenja i ubijen. Karlo Veliki požurio je osvetiti ovo ubojstvo; uhvaćeni izdajnici budu kažnjeni smrću, a grad posve opljačkan i srušen sa zemljom." ("*Mentre il Duca Erico osteggiava contro i ribelli popoli della Liburnia, tratto fraudolentemente in Tersaco, fu da una tempesta di ciottoli lapidato ed ucciso. Calo Magno si affretto' di vendicare questo assassinio; colti i traditori, furono di morte puniti e la citta' fu intieramente saccheggiata e spianata.*"). Zandonati je, uz ostalo, još i žrtva mišljenja da je Tarsatika današnji Trsat, pa mu se opsada grada čini mukotrpnijom i impozantnijom, nego li bi doista imala biti.

²² DÜMMLER, *Über die südöstlichen Marken des frankischen Reiches*, *Archiv für Kunde des österreichischer Geschichtsquellen*, B. X. Cit. Prema KOBLER, 1896, I:39.

²³ BÜDINGER, *Povijest Austrije*, 1858. Cit. Prema KOBLER, 1896, I:39): "Vojvoda je ubijen kamenjem i strijelama u opsadi Trsata", ("*... il Duca fu ucciso con pietre e frecce nell'assedio di Tersatto*"). I oni su, očito žrtve iste zablude o Trsatu.

²⁴ G. PALLADIO, *La Storia del Friuli*, 1660. Cit. prema KOBLER, 1896, I:38, gdje (prepričano) stoji cijeli roman o tome da su pobunjeni žitelji Liburnije provalili u Istru i zadobili bogat plijen, pa je Erik kao zapovjednik pokrajine (pokraj živoga vojvode Ivana! - op. N.L.) pošao za njima, ali su ga namamili noću u Trsat (opet!) sa samo sto ratnika, zabravili im vrata i svih pobili. Ujutro su samo njegovu glavu bacili preko zidina!

Jedino koja riječ o "vijesti" da je Karlo "pohitao" u Liburniju. Karlo Veliki doista je 800. godine pošao na jug, u Italiju, ali u posjet papi, da ga podrži u borbi za Petrovo naslijeđe, i da kapitalizira taj svoj zaštitnički položaj. Nije važno je li već tada znao ili nije da će ga papa okruniti za cara Zapadnoga Carstva. Znao je da je sad ravan, ako ne i jači od careva Istočnoga Carstva (Bizanta). Ni ljetopisi ništa ne govore o Karlovu odlasku u Liburniju. Prema "*Annales Laureashamenses*", Karlo se 799. i 800. kretao ovako:

- 1. 9. 799. - ubijen Gerold; u to doba ili nešto prije ubijen i Erik;
- 25. 12. 799. - Karlo dočekuje Božić u Aachenu;
- ? 3. 800. - (*medio mense Martio*) Karlo vodi vojsku protiv pirata na Atlantiku (*litus oceani Gallici*);
- 6. 7. 800. - vratio se u Aachen;
- ? 8. 800. - u Mainzu (Mogontianum) okuplja vojne zapovjednike na savjetovanje i kreće za Italiju;
- ? - u poblize neodređeno doba dolazi u Ravennu
- 23. 11. 800. - stiže u Rim, nakon sedmodnevnog pohoda po Beneventu.

Dakle, baš je pohitao! U takvom sklopu okolnosti posve je nevjerojatno da bi se uputio u Tarsatiku da kazni krivce, valjda godinu dana nakon događaja.²⁵

A da je Karlova želja da tako romantičarski očituje svoju privrženost i prijateljstvo s Erikom doista postojala i da je to zbilja učinio, Einhard ne bi propustio tako nešto zabilježiti u njegovu životopisu. Nadalje, kako objasniti potrebu da se kazne samo Erikove ubojice, a ne i Geroldove? Svi autori, naime, koji nam nude Karlov kazneni pohod na Tarsatiku, mudro šute o Geroldu, iako je ovaj bio Karlov šurjak!

Ono što sigurno budi interes jest činjenica da ove vijesti jednako dobro služe kao temelj tezama po kojima je Tarsatika u času Erikove pogibije već dio franačke države, te onima koji smatraju da je Tarsatika još uvijek bizantska, odnosno onima koji tvrde da je Tarsatika pogranična utvrda hrvatske kneževine. Sve tri spomenute teze, naravno, ne mogu istovremeno biti točne, a moguće je da nije niti jedna od njih.

Tarsatika je tada bila franačka

Naš veliki povjesničar Ivan Lučić²⁶ žrtva je spomenutog "bujnog" razvoja stvari. On po vijesti Anala za 799. godinu pretpostavlja da je "Karlo zajedno s Panonijama stekao i Liburniju i da je njome vladao zajedno s Istrom i okolnim slavenskim područjima Erik upravljao s naslovom furlanskog grofa". Zatim tvrdi da su "Liburni Tarsatičani onu zasjedu skovali protiv grofa Erika već kao protivnici svoga upravitelja." Nadalje, kaže Lučić,

²⁵ A krivci bi, valjda, sjedili doma i čekali hoće li se tko god već pojaviti!. Vj. KLAJČ, 1972:64 nudi drugo viđenje: "*A nasljednik Erihov, po imenu Kadaloh, odmah druge godine (800) po nalogu Karla Velikoga upade u Bijelu Hrvatsku. Ali ni on ne pokori tih Hrvata.*" Tek ne navodi odakle crpi ovu vijest. Dakle, bio bi to, u godinu dana, drugi neuspješan napad na Tarsatiku.

²⁶ I. LUČIĆ, 1986:320-321.

oslanjajući se na Sigonija,²⁷ "da bi se za nju (tj. smrt Erikovu) osvetio, sam se Karlo spustio u Italiju i ravnim putem pohitao u Liburniju. Ondje je osvećeno Henrikovo ubojstvo, pošto su Tarsatičani s pravom kažnjeni, a Friulijcima je za vojvodu dan Kadaloh. Valja reći da je tada Karlo kaznio krivce Tarsatičane kao gospodar i sudac, a ne kao da se kao neprijatelj osvetio za nasilje."

Slično zaključuje i Rački, ali oslanjajući se na Paulina, i uz ogradu: "... može se zaključiti, da nije Panonija, ni sirmijumska ni posavska, nego upravo Dalmacija, još prije 799. godine, između 791. i 799. po njemu bila podvrgnuta franačkoj vlasti. Ipak je očito vidljivo da je dio Dalmacije uz Istru, upravo Liburnija, koja je bila podložena hrvatskom knezu, (...) već bila u franačkoj vlasti."²⁸

I u naše doba slično zaključuje L. Margetić, kad kaže da Erik pogiba "od ruku slobodoljubivih stanovnika Tarsatike koji su očito teško podnosili novu tuđinsku franačku vlast."²⁹

Međutim, u sve je to teško povjerovati.

Najprije, ovakvo gledanje, po kome bi Liburnija tek 799. godine bila u franačkoj vlasti, pretpostavlja da je to postala barem za Erikovih pohoda 795-796. godine, ako već nije i prije, tj. 791. Inače bi se govorilo o Erikovu osvajanju Liburnije.

U tom periodu od najmanje tri godine franačka se vlast već trebala učvrstiti ili pak suočiti s neprijateljskim odnosom stanovništva. A nije. Nadalje, franačka vlast nije samo Erik u Furlaniji, to je i civilni upravitelj sa svojim službenicima u samoj Tarsatici, a vjerojatno i franačka vojna posada. Posve je nevjerojatno da oni ne bi znali prepoznati neprijateljski odnos građana prema svojoj vlasti, pa je nevjerojatna i mogućnost da bi Erik, znajući to, neoprezno uletio u zamku.

Zatim, kakvo je to opsjedanje grada u kome oni koji bi se trebali začahuriti u zidinama, naprotiv izlaze van i ubijaju zapovjednika daleko nadmoćnije vojske? I u čemu bi se sastojala prijevara (zasjeda) o kojoj govore franački izvori?

S druge pak strane, najrealnije je, ako je u gradu već postojala odbojnost prema franačkoj vlasti, da se ona sruči na njene predstavnike u gradu i da se očituje kao pobuna. Nije vjerojatno da bi Tarsačani svoje neprijateljstvo zatomili ili skrivali dok se ne pojavi Erik.

²⁷ C. SIGONIO, *Historiarum de Regno Italiae libri quindecim*, Basel 1575. up. LUČIĆ, 1986:421, bilj. 3.

²⁸ RAČKI, 1877:302: "*Paulini in Erichum encomiis, si e licentia poetica restringenda non sunt, deduci posset, eiusdem opera non modo Pannoniam, sirmiensem aequae ac saviensem, verum etiam Dalmatiam iam ante a. 799, adeoque intra 791-99 annos, Francorum dominio subditam fuisse. Id tamen certum esse videtur, Dalmatiae partem, Istriae contiguam, Liburniam videlicet, quae Chroatorum duci subdita erat (v. inf. Nr. 21 ad a. 821), eotum iam Francorum ditioni paruisse.*" Tamo pod br. 21 imamo međutim citat iz životopisa cara Ludovika i Einhardovih anala za 821. godinu. Malo je pak vjerojatno da je kraj koji Franci nazivaju Liburnija u vlasti Borne, kao franačkog saveznika, cijela dva (ili čak tri) desetljeća, tj. od 791. odnosno 799. godine, a da on sam bude prvi put spomenut tek 818. godine.

²⁹ L. MARGETIĆ, 1990:15.

Tarsatika je tada bila bizantska

Nekoliko autora priklanja se ideji da je Tarsatika u doba Erikove pogibije bila u bizantskim rukama. Kod nas je ovu tezu, dosta suzdržano, formulirao Gavro Manojlović ovako: "Ali nije nemoguće ni to, da bi sam grad Trsat još god. 799., sasvim kao Krk ili Osor na bližnjim otocima, ili Dubrovnik i Kotor daleko na jugu, mogao biti upravo i direktni carski grad, pak je kasnije istom, možda skoro, za franačke vlasti, postao i politički hrvatski."³⁰

U naše doba Goldstein,³¹ pozivajući se upravo na Manojlovića, oživljava ovu tezu i dodaje da je Tarsatika "još u 6. stoljeću bila na ključnom mjestu bizantskog plovnog puta", a pretpostavlja "da je Erik, zbog cjelokupnog stanja bizantsko-franačkih odnosa, nastojao iz franačke Istre prodrijeti prema priobalnim posjedima Bizanta u Dalmaciji."

Goldstein, međutim, nije u pravu ako smatra da Bizant drži Tarsatiku zato što bi još imala važnost u pomorstvu: duž istočne obale Jadrana plovni put iz Venecije u Dalmaciju vodi vanjskom stranom (onom prema pučini) kvarnerskih otoka, pa je ključan Cres.³² Veza s Krkom, opet, ide kroz Osorski kanal, tako da bizantsko brodovlje uopće nema razloga ulaziti u Kvarner, a još manje mu treba Tarsatika kao luka.³³

Uzevši da su u to doba putevi na kopnu sve prije negoli sigurni, to i trgovina koja inače iz Panonije i Kranjske prirodno gravitira ka Tarsatici ne postoji ili jedva postoji, tako da u tom času o važnosti Tarsatike kao izvozne ili uvozne luke ne može biti ni govora.

Tarsatika je tada bila hrvatska

Najveći broj autora pristaje uz tezu da je Tarsatika 799. godine bila čvrsto u hrvatskim rukama: Tako misle svi naši stariji povjesničari (Rački 1877, Šišić, Klaić 1972, Manojlović 1902, *Historija naroda Jugoslavije* 1953.), tako misle i mlađi do dana današnjega (Antoljak 1994, Margetić 1994, Pavličević 1994, Budak 1994:15, Macan 1995)

Svi se slažu da je Tarsatika najsjevernija točka, upravo granica Dalmatinske Hrvatske prema neprijateljskom svijetu na sjeveru. Nadalje, svi se slažu da je Tarsatika današnji Trsat, te da Franci pokušavaju prodrijeti obalom k jugu. Ubojstvo Erika u tome ih priječi.

³⁰ G. MANOJLOVIĆ, 1902:94.

³¹ I. GOLDSTEIN, 1990:152. Isto ponavlja izričito 199?:143: "*Iako su Trsačani bili vrlo vjerojatno bizantski podanici...*".

³² I vjerojatno Brijuni - otud prisutnost Bizanta na Velom Brijunu. Naime, za sve vrijeme postojanja *Serenissime*, za prolaz morskim putem kroz mletačku lagunu postojali su posebni piloti, koji su se ukricali na brodove u Poreču. Isto tako su iz Venecije kroz lagunu brodovi u konvojima vođeni pilotima dolazili u Poreč. Nema razloga (mada nema vijesti o tome) da i u doba kojim se bavimo ne bude tako. No, budući da je Istra (pa tako i Poreč) bila u franačkim rukama, Brijuni su bili najpovoljnije mjesto za to.

³³ Za vojnu posadu također. Bizant je vojno prisutan na Sv. Marku, otočiću preko koga danas prolazi krčki most. Razmišljanje je isto kao s Brijunima: dovoljno blizu da sve vidiš, a beznažno daleko za onog tko, kao Franci ili Avari, nema mornaricu. A svaku neprijateljsku pomorsku avanturu u korijenu može sasjeci *trirema* iz Osora ili Cresa.

Neki, zbog vijesti o Vojnomiru,³⁴ koji sudjeluje u ratu 796. još smatraju da već postoji i Panonska Hrvatska.³⁵

Uvodno treba razjasniti neke postavke, koje se naoko čine jasne, a pokazuju se presudnima za ispravno razumijevanje i tumačenje ovog događaja. To je primjerice pitanje koje se na prvi pogled čini banalno: gdje je tada bila Trsatika? Gotovo svi autori koji spominju ovaj događaj izjednačuju Tarsatiku s današnjim Trsatom.³⁶ Razloge treba tražiti u činjenici da ni početkom ovog stoljeća još nije bilo sigurnih arheoloških nalaza koji bi ukazivali na stvarnu ubicaciju antičke Tarsatike, pa su se autori utjecali etimološkim razlozima, jer je etimologija Tarsatika > Trsat nesporna. Posljednjih nekoliko desetljeća, međutim, u zaštitnim arheološkim istraživanjima u riječkom Starom gradu nađena je tolika količina ostataka prvenstveno antičke arhitekture da više nema mjesta dvojbi: antička Tarsatika nalazila se točno na mjestu gdje je bila i srednjovjekovna Rijeka i gdje je danas Stari grad.³⁷ Jedini problem je u tome što nema nalaza koji bi bili mlađi od VI. st. n. e., odnosno imamo dokaze da je Tarsatika postojala još u VI. st. ali ne i kasnije. Događaj koji nas ovdje zanima zbio se na samom kraju VIII. st., tako da za ova dva stoljeća razlike manjkaju materijalni dokazi opstojnosti Tarsatike.

Za Trsat, opet, nema nikakvih relikata arhitekture iz antike, tj. rimskog razdoblja, niti kasnije. Dapače, manjkaju uopće bilo kakvi značajniji arheološki nalazi, pa nema mjesta pretpostavci da je ikakvo naselje na Trsatu postojalo prije XII-XIII. stoljeća, tj. prije gradnje samog kaštela.³⁸ Naravno, to ne znači nijekanje postojanja vojne građevine

³⁴ U franačkim izvorima stoji upravo *Wonomyro* (*uuonomiro*, *uuonomyro*), a ne Vojnomir, kako ga najčešće zovu u našoj literaturi. Također ga se često naziva knezom (tako i priređivač - *Slovenorum*, *ut videtur, princeps*), iako izvori govore samo o Slavenu (*Sclavo*)! Uzevši da se kralj Zvonimir javlja u latinskom natpisu kao *Svinimiro*, vrijedilo bi razmisliti ne krije li se i u (*S*)*Wonomyro* jedan takav.

³⁵ Nama se pak čini da je prihvatljivije, umjesto pretpostavke o Vojnomirovoj državi u Panoniji (dakle između Franaka i Avara!), smatrati da je on vođa (knez?) onih Slavena koje je u Istru doveo vojvoda Ivan. Ne samo zato što Franci podloženim narodima ostavljaju vođe, nego i stoga što je normalnije da upravo Slaveni, koji su tek došli pod franačku vlast u Istri, kao saveznici pođu u rat! Pa to je prva stvar koju Franci od svih *peregrina* traže.

³⁶ Sklad kvare jedino N. KLAJČ, (1990:), koja je smješta na Sušak, ali ne obrazlaže zašto) i autori prijevoda Einhardovog "Života Karla Velikog" (koji točno kažu da je bila "na području današnjeg "starog grada" u Rijeci").

³⁷ MARGETIĆ, 1994:32, kaže u vezi s Otonovom darovnicom akvilejskom patrijarhu 996., u kojoj se javlja tarsatička biskupija: "Iz toga nužno slijedi da je još 996. godine Tarsatica postojala kao gradić lokalnog značenja jer nikako ne dolazi u obzir da bi se biskupija osnivala u utvrdi Trsat koja je još stoljećima bila od svih vinodolskih općina daleko najmanja i najbeznačajnija." Ipak, i u najnovijim radovima još nalazimo jednačenje Tarsatike i Trsata, recimo kod M. KRIŽMANA, *Antička svjedočanstva o Istri*, gdje kaže upravo to, uz napomenu da Degraassi (u: *Le iscrizioni di Tarsattica e sito del municipio romano*, Epigrafica, 4 (1942):191-203) "misli da se ovaj rimski Trsat o kojem govori Plinije nalazio na obali Rječine, gdje su se križale ceste iz Pule i Trsta, a da se u srednjem vijeku 'vratio' na brdo današnjega Trsata, gdje je trsatska gradina postojala još u pretpovijesno doba".

³⁸ Ostavljamo po strani tezu o postojanju liburnske gradine u vrtu današnjeg franjevačkog samostana (na "Fratarskom"), jer ta *prethodi* rimskoj vladavini ovim krajevima, a budući da je dvije stotine metara južnije, nema onaj pregled nad putevima i kanjonom, kao kaštel što je pak presudna fascinacija pristalica ubiciranja Tarsatike na Trsatu.

(stražarnice, utvrde), najvjerojatnije na mjestu postojećeg kaštela, ali u daleko manjim gabaritima od današnjih, pa je nezamislivo da bi posada bila brojnija od nekoliko desetaka vojnika. U tom smislu, oni ne predstavljaju ozbiljnu opasnost za Erikovu vojsku, pa ni kad bi ih naprosto zaobišla i ostavila u svojoj pozadini.

S druge strane, trsatski kaštel djeluje impozantno gledan s mora ili iz kanjona Rječine; međutim, on se nalazi na krajnjem sjevernom rubu platoa koji je gotovo ravan, a takve je širine da se na njemu može smjestiti i najveća vojska, a da je branio iz kaštela čak i ne vide. Drugim riječima, trsatski kaštel nije neosvojiva utvrda, koja bi dugo mogla odolijevati nadmoćnom neprijatelju, poput recimo Klisa, već je naprotiv vrlo ranjiv.³⁹ To je i razumljivo jer svrha njegova postojanja i nije da zaustavi napadača i skrši njegovu napadačku moć, nego je on samo jedna u nizu stražarnica koje trebaju motriti pokrete neprijatelja i izvještavati glavninu vojske (ili naprosto stanovništvo), koje se nalazi negdje drugdje.

Trsatika i Avari

Ljudska povijest prepuna je nepotrebnih ili luckastih događaja. Međutim, ovaj je njihov niz, kako nam se nudi u spominjanim interpretacijama, ipak pretjeran. Stoga, pogledamo li stvari drugačije, iz drugoga motrišta, moramo se zapitati što bi to Tarsačane navelo na onakav samoubilački poduhvat. Što su njime mislili postići? Pred sobom su imali vojsku koja je srušila langobardsku državu, uspješno ratovala sa Sasima, porazila odmetnutog bavarskog vojvodu Tasila, teško porazila i razbila u dva navrata Avaro-Slavene. Upravo je Erik bio glavni junak pohoda na Avare ... I sve su to znali. Najmanje što su za svoj postupak mogli očekivati je suđenje, pogubljenje krivaca i primjerena kazna za cijeli grad. A najrealnije što ih je čekalo bilo je da vojska naprosto razori grad i svih pobije. Ne postoje, dakle, tako glupi ljudi koji bi iz čistoga mira takvo što učinili i onda se, makar i na tren, zavaravali da će im zločin olako proći. Pa ipak, učinili su to. Zašto?

Teza o slobodoljubivosti i žrtvi za slobodu ovdje nema previše smisla. Da su to htjeli, zatvorili bi se u gradske zidine i borili do posljednjega (kao recimo Histri u svoje doba). Ali ne, oni su ubili Erika iz zasjede.

Nadalje, žrtva kao gesta i kao poruka imala bi smisla u borbi. Time se daje poruka neprijatelju i potomstvu, odnosno "svojima". Tarsačani se, međutim, nisu mogli nadati da će ih potomstvo nadživjeti. A "svoji", koje bi ova gesta učvrstila u vjeri i mržnji spram neprijatelja, koji bi osvetili mučenike, jednostavno ne bi postojali. Ovako gledano, žrtva Tarsačana bila bi uzaludna i posve besmislena. No, je li moguće da je sve to bila jedna velika zabluda? Zar ne postoji i drugo objašnjenje?

Već smo prije nastojali pokazati da Tarsatika prije 799. godine i Erikova pohoda nije potpala pod franačku vlast. Ukazali smo, nadalje, da nije pripadala ni Bizantu niti

³⁹ Znademo da je Trsat bio opsjeđan dvaput (1508. od Mlečana i 1527. od Turaka), i da je pao istog dana. Mletački providur, u prvom slučaju, poslao je trubača da zatraži predaju, ali se trsatski kapetan pokazao "malo težak", no poslije kratkog uvjeravanja ("da li možda žele da ih prvo malo bombardiraju?") pristao je na predaju. Up. SANUTO, *I diarii*, Venezia 1879., vol. VII, col. 523.

Hrvatskoj onako kako naša povijesna literatura tumači da jest. Izostale su nadalje i bilo kakve političke (diplomatske) reakcije na Erikovo ubojstvo, ali i na razaranje Tarsatike.⁴⁰ Pokušali smo pokazati i zašto bi bilo nemoguće da Tarsatika pripada bilo kojoj od tih država. Preostaje još i mogućnost, dosad nespomenuta, da je Tarsatika bila pod avarskom vlašću. Tada doista ne bi ni bilo nekih većih reakcija. No, to je slabo vjerojatno jer Franci ne bi trpjeli da su im Avaro-Slaveni tako blizu.

Najbliža je istini teza da Tarsatika, odnosno cijela Liburnija već od 791. godine (tj. od prvog franačkog pohoda na Avare), ako ne već i od 788. (odnosno propalog avarskog pohoda na Italiju) ne pripada nikome. Ona je jednostavno prepuštena sama sebi, kao tampon-zona u kojoj službeno nema ni bizantske, ni hrvatske, ni franačke ni avaro-slavenske vlasti.⁴¹

Franački pohodi, kako nam svjedoče *Anali*, obično počinju negdje oko Uskrsa i završavaju pod zimu. Ako, dakle, ispravno tumačimo Alkuinovo pismo iz listopada ili studenog 799. godine,⁴² gdje veli da su "Eto, na taj način odmah izgubljeni najsnažniji muževi", tj. Erik i Gerold, možemo pretpostaviti da vojvoda Erik dolazi pod Tarsatiku negdje iza Uskrsa, na početku novog pohoda na Avare u Panoniji. On, dakle, ide u rat, a ne vraća se.⁴³

Možemo nadalje pretpostaviti da Avaro-Slaveni znaju za njegove namjere i da šalju manju grupu ratnika, koja potajice zauzima Tarsatiku i preuzima vlast, što nije težak poduhvat.⁴⁴ Ili se naprosto pomiješaju sa stanovnicima. Čekaju dolazak franačke vojske i zadaju udarac iz zasjede - ubijaju protivničkog zapovjednika.⁴⁵ Sada vijesti iz *Anala* i *Života* Karla Velikoga i te kako imaju smisla! To više nije bezumna žrtva poludjelih građana - to je ratnička zamka u ratu bez milosti.⁴⁶

⁴⁰ Naši glavni izvori prešućuju sudbinu Erikovih ubojica i samoga grada. Odakle Ivanu Đakon u XI. stoljeću vijest da je Tarsatika razorena za odmazdu, doista ne znamo. Valjda mu se činilo logično.

⁴¹ Onih koji ratuju protiv Franaka, naravno.

⁴² WATTENBACH – DÜMMLER, *Monumenta Alcuiniana*, str. 501, 505 cit. prema RAČKI, 1877:302: "*Ecce, quomodo recesserunt subito viri fortissimi, ...*", gdje se ovo "*subito*" nema na što drugo odnositi no na sam početak pohoda. Drugačije priređivač *Anala*, koji stavlja datum 1. rujna uz Geroldovu pogibiju, ali ne navodi razloga - vjerojatno se drži toga da je izlaganje i unutar godine kronološko, mada mu sam tekst ne daje uporišta: kaže suho "*Eodem anno*" što može biti i paralelno s prije iznesenim događajima. (Usp. KURZE, 1950:108).

⁴³ Važnost te činjenice leži u tome da vojska koja tek polazi u rat ne gubi vrijeme i ne rasipa snagu na osvajanje ili pljačku usputnih gradova, kao što bi to mogla činiti na povratku, kad je euforija zbog pobjede veća, a stega slabija. Ne vjerujemo, dakle, da bi Erikova vojska napala Tarsatiku iz puke želje za pljačkom, pa da bi to postalo motiv omTarsačanima da ubiju Erika.

⁴⁴ Tarsatika je tada malen grad od nekoliko desetaka (da li i stotinu?) stanovnika i sa zanemarivom vojnom silom.

⁴⁵ KOVAČEVIĆ, (1977:112) navodi prema Strategikonu bizantskog vojnog pisca Pseudo-Mauricija da je "*glavna osobina avarskog ratovanja lukavstvo, da rado primenjuju prepade, zasede, napade na komoru, borbu na odstojanju (strelama), zaobilazjenje protivnika, obeležavanje trase povlačenja, kontranapade i sl.*"

⁴⁶ Postoji u DAI u dijelu koji je napisao car, a potom i u 30. poglavlju priča o padu Salone. Ona je, kaže, pala tako da su Avaro-Slaveni prevarili Salonitance preobukavši se u odjeću salonitanske straže i nesmetano ušli u grad i osvojili ga. N. KLAIC u svom "Vinodolu", (1988:14), smatra ovu vijest "*naivnom pričom*" izmišljenom,

Vrijedi se zamisliti i nad vijesti (koju mnogi autori spominju, ali začudo niti jedan ne rabi!⁴⁷) da je te godine ubijen i drugi franački vojskovođa, bavorski zapovjednik (prefekt) Gerold, i to “u Panoniji od nepoznata ubojice dok je postavljao bojni red za bitku protiv Huna, zajedno sa dvojicom koji su mu bili jedina pratnja dok je jašući uokolo sokolio vojnike”!⁴⁸ Već smo naglasili da Einhard izričito kaže da su obje smrti (i Erikova i Geroldova) bile u ratu s Avarima. Isto kaže i Alkuin. Stoga ni ova smrt ne može biti nepovezana sa smrću Erikovom, to nije samo bizaran splet okolnosti! Sjetimo li se što kažu *Anali* za prvi pohod 791. godine⁴⁹ te da su u pohodu 796. franačkoj vojsci na čelu upravo ova dvojica (zanemarimo li Pipina) i da je rezultat pohoda bio da Panonija ostane “... prazna, bez stanovnika i mjesto gdje je bio kaganov dvor tako pusto, da se na njemu ne vidi ni trag ljudskog boravišta. U tom je ratu izginulo sve hunsko plemstvo i propala sva slava.”⁵⁰ To na ova dva ubojstva baca novo svjetlo, jer se uspostavlja slijed logično povezanih događaja, tj. godinu dana nakon teškog poraza Avari pokušavaju pregovarati i izbjeći neumitan novi rat, a kad u svojim nastojanjima ne uspiju, svjesni da im frontalan sraz s Francima donosi siguran poraz, pokušali su ih oslabiti najviše što su mogli, te s dva koordinirana udara obezglavljaju franačku vojsku u nadi da će dobiti na vremenu, ako već ne poraziti Franke.

Preostaje još samo zbunjujuća činjenica da Einhard, koga smo na početku ovog rada proglasili najpouzdanijim i najobavještenijim svjedokom, ne navodi kao ubojice Avare (što bi trebao učiniti s posebnim zadovoljstvom), nego upravo ustrajava na tvrdnji da su to učinili jadni Tarsačani. Zašto? Odgovor je zapravo bezočan u tome: odmah po Erikovoj smrti vojska razori grad i pobije sve i svakoga. Ako se tko i spasio, nije mu ni na kraj pameti bilo da stane pred Franke. Naprosto nikoga nije bilo da posvjedoči: to su učinili Avari, a ne mi.

da bi "vješto izbjegli odgovor na pitanje zašto carstvo nije poslije 602. god. vratilo Salonu pod svoju vlast". Nama ovdje, bez obzira na mišljenje N. Klaić, dostaje da je takvu vijest car Konstantin smatrao vjerodostojnom i mogućom.

⁴⁷ Zapravo rabi je N. KLAJČ, 1976:168, a GOLDSTEIN je (1990:152, bilj. 953) zaveden Manojlovićem odbacuje: "Tako N. Klaić Povijest, 168, povezuje neposredno rat protiv Avara i Geroldovu smrt s ovim događajem (tj. pogibijom Erika - op. N. L.), iako su ova zbivanja bliska samo po tome, čini se, što se nalaze u istoj rečenici *Annal. reg. Franc.*". Tvrdnja nije najtočnija jer se nalaze i u rečenicama *Ann. q. d. Einh.* i *Ann. Fuld.*, a također i *Vita Caroli Magni*.

⁴⁸ EINHARD, 1992:73: "... in Pannonia, cum contra Hunos proeliaturus aciem strueret, incertum a quo, cum duobus tantum, qui eum obequitantem ac singulos hortantem comitabantur, interfectus est." Ne treba zaboraviti niti vijest iz Einhardovih *Anala* za 797. godinu da su Avari poslali Karlu pregovarače: "*qui legatos Hunorum cum magnis muneribus ad se missos audivit et absolvi*" (prema RAČKI, 1877:302).

⁴⁹ "*Cum autem vidisset rex Carlus, quod nullus ei de parte Avarorum resistere ausus esset aut suis, tunc circumivit terram illam per dies 52 incendiando et vastando terram illam; sed et predas sine mensura vel numero, et captivos, viros et mulieres et parvulos, innumerabilem multitudinem exinde ducebant ...*" *Annales Laureshamenses* ad a. 791, caput XXIV u MGH, *Scriptorum* t. I, p. 34, 35 – cit. Prema RAČKI, 1877:296.

⁵⁰ EINHARD, 1992:72-73.

Literatura

1953. *Historija naroda Jugoslavije*, I, Školska knjiga, Zagreb.
ANTOLJAK, Stjepan
1994. (drugo izdanje) Pregled hrvatske povijesti, Laus-Orbis, Split.
BENUSSI, Bernardo
1921. Tarsatica, AMSI, XXIII:148-188.
BUDAK, Neven
1994. Prva stoljeća Hrvatske, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
BUHVALD-HOLVEG-PRINC
1984. Rečnik grčkih i latinskih pisaca antike i srednjeg veka, Tuskulum leksikon, Beograd.
EINHARD
1992. Život Karla Velikog, Latina et Graeca, knj. XXXIV, Zagreb.
GOLDSTEIN, Ivo
1992. Bizant na Jadranu, Latina et Graeca, Zagreb.
1995. Hrvatski rani srednji vijek, Zagreb.
GRAFENAUER, Bogo
1980. Avari (Obri) – natuknica u Enciklopediji Jugoslavije, t. 1:383, Leksikografski zavod, Zagreb.
HOFMEISTER, Adolf
1907. Markgrafen und Markgrafschaften im Italischen Koenigsreich in der Zeit von Karl dem Grossen bis auf Otto dem Grossen (774-962). Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, VII, Ergänzungsband, Innsbruck.
KLAJČ, Nada
1976. (drugo izdanje) Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku, Školska knjiga, Zagreb.
1988. Vinodol, Posebna izdanja HARiP, br. 9, Rijeka-Pazin.
1990. Povijest Hrvata u srednjem vijeku, knj. 1 – Hrvati u ranom srednjem vijeku, Zageb.
KLAJČ, Vjekoslav
1972. Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća, knj. 1, Matica hrvatska, Zagreb.
KOBLER, Giovanni
1896. Memorie per la storia della liburnica città, vols. 1-3, Municipio di Fiume.
KOVAČEVIĆ, Jovan
1977. Avarski kaganat, Srpska književna zadruga, Beograd.
KRIŽMAN, Mate
1997. (drugo izdanje) Antička svjedočanstva o Istri, (Povijest Istre, knj. 1), Žakan Juri, Pula.
KURZE, Fridericus
1950. Annales regni Francorum ... qui dicuntur Annales Laurissenses maiores et Einhardi, Impensis bibliopolii Hahniani, Hannoverae.

LUČIĆ, Ivan

1986. O kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske, Latina et Graeca, (knj.VII) i VPA, Zagreb.

MACAN, Trpimir

1995. Hrvatska povijest (pregled), Matica hrvatska, Zagreb.

MANOJLOVIĆ, Gavro

1902. Jadransko primorje IX. stoljeća u svjetlu istočno-rimske (bizantske) povijesti, dio prvi, Rad JAZU, knj. 150:1-102, Zagreb.

MARGETIĆ, Luj

1990. Rijeka, Vinodol, Istra – Studije, ICR Rijeka, Biblioteka Dokumenti, sv. 17., Rijeka.

1994. Antička Tarsatica i počeci Rijeke, Rijeka, god. 1, sv. 1, str. 29-34, Rijeka.

1998. Vinodolski zakon, Adamić – Vitagraf, Rijeka.

PAVLIČEVIĆ, Dragutin

1994. Povijest Hrvatske, Naklada P. I. P. Pavičić, Zagreb.

RAČKI, Franjo

1877. Documenta historiae Chroatice periodum antiquam illustrantia, MSHSM, vol. 7, JAZU, Zagreb.

SANUTO

1879. I Diarii, Venezia

ŠIŠIĆ, Ferdo

1962. Pregled povijesti hrvatskog naroda, Zagreb

TOMSICH, Vincenzo

1886. Notizie storiche sulla Città di Fiume cronologicamente svolte da V. T., Stabilimento Tipo-litografico di E. Mohovich, Fiume.

Nenad Labus: WHO WAS DUKE ERIC?

Summary

Historical research has treated the passages from Frankish chronicles and from Einhard's "The Life of Charlemagne" which speak of the death of the Friulian great duke Eric near Tarsatika in such a manner that it subordinates these facts to theses which it had arrived at well in advance. In such a manner and depending on the author and his assumptions about this period, "the inhabitants of Tarsatika", who according to Frankish sources were Eric's murderers, "became" Croatian, Frankish or Byzantine subjects.

The article shows the unfoundedness of these theses and its agreement with what the Frankish sources actually state: Eric's death is to be connected with the death of the Bavarian prefect Gerold and both of them were victims of Avarian hands because they had entered a war which the Avars wanted to prevent.